

Digitale infrastructuur en autonomie

Drie aanbevelingen

Bericht aan het parlement

Vanuit de onderzoekslijn ‘Van digitale afhankelijkheid naar digitale autonomie’¹, geeft het Rathenau Instituut u graag drie aanbevelingen mee. Dit in aanvulling op eerder aangereikte handelingsopties (zie *figuur 1, onderaan*). Wij doen dit ter ondersteuning van het debat Digitale infrastructuur en autonomie, op woensdag 8 april 2026.

1. Krijg meer zicht op afhankelijkheden

Momenteel is er onvoldoende overzicht van alle afhankelijkheden van de Nederlandse overheid en overheidsdiensten van big tech-bedrijven. Ook worden zowel uw Kamer als de samenleving regelmatig overvallen met nieuwe geplande overstappen of overnames die de autonomie van belangrijke digitale infrastructuren in gevaar kunnen brengen. Denk daarbij aan de overstap van eigen databeheer naar de Amerikaanse cloud door Nederlandse (overheids)diensten (SVB, Tweede Kamer, Belastingdienst) en de overname (DigiD) of uitbesteding (Belastingdienst) van een Nederlandse cruciale digitale dienst door een Amerikaans techbedrijf.

Hiermee lijkt de onze digitale afhankelijkheid van Amerika op korte termijn juist groter te worden, tegen de beleidsambities van de Nederlandse Digitaliseringsstrategie (NDS) in. De volgende vragen lijken hierbij relevant te zijn:

- Welke overnames en aanbestedingen relevant voor behoud van onze digitale autonomie staan de komende jaren op de planning?
- In hoeverre beschikken we over een instrumentarium om die overnames terug te kunnen draaien in zoverre ze onze digitale autonomie in gevaar brengen? Volstaat het onderzoek dat het Bureau Toetsing Investerings onder de Wet ViFo kan uitvoeren om onze digitale autonomie te beschermen?

¹ Rathenau Instituut, ‘Achter de macht van big tech’, 9 juli 2025; Rathenau Instituut, ‘Digitale afhankelijkheid in beeld’, 9 juli 2025; Rathenau Instituut, ‘Koers zetten richting digitale autonomie’, 9 juli 2025.

2. Benut en versterk waar nodig het aanbestedingsinstrumentarium

Er lijken verschillende ideeën te leven bij politici, beleidsmakers en deskundigen over de toereikendheid van het huidige aanbestedingsrecht om alternatieve bedrijven (dus: anders dan big tech) een gelijkwaardige kans te geven in een aanbestedingstraject van de overheid. De één schat in dat het huidige aanbestedingsinstrumentarium al veel meer ruimte biedt dan nu wordt benut om alternatieve aanbieders niet de facto uit te sluiten door de gekozen criteria. Terwijl de ander bang is dat inclusievere aanbestedingscriteria snel tot ongeoorloofde bevoordeling van Europese aanbieders zou leiden.

De volgende vragen lijken hierbij relevant te zijn:

- Welke maatregelen binnen het huidige aanbestedingsrecht staan de overheid ter beschikking om alternatieve aanbieders dan big tech een gelijkwaardige kans te geven in aanbestedingstrajecten?
- In hoeverre worden die maatregelen ingezet en toereikend geacht?
- In hoeverre kan de *public procurement directive*, die momenteel in Europa wordt herzien, worden ingezet om alternatieve aanbieders een kans geven, en wat is hier (extra) voor nodig?²

3. Kies bij ontwikkeling AI voor meerstemmigheid en mijd (nieuwe) machtsconcentratie

Het valt op dat in het politieke debat over de mogelijkheden en impact van AI het ondernemersperspectief domineert ten opzichte van andere visies op AI. Zo hebben ministers van het vorige Kabinet opdracht gegeven tot het rapport Wennink en het AI Deltaplan, waarin het bedrijfsleven het uitgangspunt vormt. Het nieuwe kabinet heeft in het coalitieakkoord een deel van die plannen overgenomen.³

Twee weken geleden organiseerde de Tweede Kamer een rondetafelgesprek dat in het teken stond van “optimaal AI-kansen benutten,” waarbij het ondernemersperspectief de boventoon voerde.⁴ Meerstemmigheid in het politieke debat over AI is nodig, omdat het een fundamenteel vraagstuk is dat niet alleen bedrijven, maar de hele samenleving aangaat.

De volgende vraag lijkt hierbij relevant te zijn:

- Hoe zorgt het kabinet ervoor dat verschillende perspectieven gehoord worden in de ontwikkeling van een visie op AI? Denk hierbij naast het ondernemersperspectief aan experts uit verschillende disciplines en belanghebbenden die geraakt worden door toenemend AI-gebruik, zoals leraren, zorgmedewerkers en vertalers.

Ook waarschuwen we voor nieuwe vormen van machtsconcentratie, waardoor enkele bedrijven hun stempel kunnen drukken op de toekomst van AI. Machtsconcentratie leidt tot *single points of failure*. Spreiding over verschillende diensten is nodig voor een vitale digitale infrastructuur die bestand is tegen schokken. Of dat nu schokken zijn naar aanleiding van koerswijzigingen van de bedrijven zelf, of schokken naar aanleiding van externe dreigingen. Spreiding is nodig om machtsconcentratie bij nieuwe toetreders te voorkomen: ook machtsconcentratie bij een Europese variant van big tech kan tot een gebrek aan publieke regie leiden. Voor een vitale, schokbestendige digitale infrastructuur zijn er meerdere volwaardige alternatieven nodig.

² Directive 2014/24/EU of the European Parliament and of the Council of 26 February 2014 on public procurement and repealing Directive 2004/18/EC, 1 januari 2026.

³ D66, VVD, en CDA, 'Aan de slag. Bouwen aan een beter Nederland. Coalitieakkoord 2026-2030', 30 januari 2026.

⁴ 'Rondetafelgesprek over het optimaal benutten van AI-kansen', 26 maart 2026.

Figuur 1: Handelingsopties voor digitale autonomie.⁵

⁵ Rathenau Instituut, 'Koers zetten richting digitale autonomie', 9 juli 2025.